

*Л. О. Базиль, д-р пед. наук, доцент
доцент кафедри методики та психології
дошкільної і початкової освіти
Інституту післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СВОБОДИ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Освіту визнано важливим стратегічним ресурсом соціального, економічного, національнокультурного й духовного поступу України, зростання добробуту людей, зміцнення міжнародного авторитету держави, що уможливорює збереження та підтримку національних інтересів, зумовлює створення сприятливих обставин для самореалізації кожного громадянина [3, с. 2]. На державно-законодавчому рівні ухвалено низку нормативних документів (листи Міністерства освіти і науки України: «Щодо окремих питань державної атестації та рейтингового оцінювання навчальних закладів» за № 1/9-494 від 26.09.2014; «Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя» за №1/9-630 від 05.12.2014; «Щодо оприлюднення окремих питань діяльності» за №1/9-59 від 09.02.2015; «Щодо здійснення вчителем науково-дослідницької діяльності та пошукової роботи за №1/9-586 від 11.11.2014; наказ Міністерства освіти і науки України «Щодо припинення практики створення та вимагання від дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів документації та звітності, не передбаченої законодавством України» за № 648 від 27.05.2014 тощо), положеннями яких задекларовано педагогічну свободу суб'єктів вітчизняного освітнього простору. З-поміж ключових компонентів «формули нової української школи» [1, с. 17] визначено «вмотивованого вчителя», який володіє педагогічною свободою й підготовлений до безперервного професійного самовдосконалення. Забезпечення педагогічної свободи передбачено змістом проекту Закону «Про освіту» [4].

Передовсім, уточнимо сутність педагогічної свободи вчителя. У філософії освіти категорію «свобода» деталізують самовизначенням духу людини, свободою її волі, здатністю злагоджено діяти, перебувати в гармонії з самим

собою, нехтуючи впливом зовнішніх чинників. В. Андрущенко й Л. Губерський, інтерпретуючи загальнофілософські теорії, зазначають: за своєю природою свобода дозволяє особі бути самою собою, і в такий спосіб розвивати саму себе, продукуючи власну суть із внутрішнього потенціалу, а не з зовнішніх джерел енергії [2, с.18].

На сучасному етапі реформування освітньої системи на законодавчому рівні задекларовано педагогічну свободу вчителів. Відповідно до чинних документів з освітньої політики зменшено обсяги звітності, скорочено загальнонаціональні заходи й обмежено заходи щодо атестації та рейтингового оцінювання навчальних закладів. Реалізація листа Міністерства освіти і науки України «Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя» (№1/9-630 від 05.12.2014) легітимізує діяльність педагогічних працівників з укладання календарних та поурочних планів. У тексті листа наголошується на правомірності індивідуальних підходів учителів до визначення формату, обсягу, структури, змісту календарного та поурочного планування, портфолію, тематичних папок, дидактичних матеріалів, термінів їх зберігання й висловлюється застереження, що встановлення універсальних стандартів для таких розробок у навчальному закладі, населеному пункті, районі, області – неприпустимо.

Отже, відповідно до нормативно-законодавчих положень з освітньої політики, вчитель вправі коригувати послідовність і обсяги вивчення змісту шкільної освіти, обирати найбільш ефективні форми, технології, методики, методи і прийоми навчання, виховання та розвитку молодших школярів. Саме такі дії вчителя конкретизують сутність педагогічної свободи, що має спрямовуватися на становлення учня як активної, творчої особистості з чіткою громадянською позицією.

Реалії науково-освітнього простору засвідчують, що свобода педагогічної діяльності реалізується в двох формах. Абсолютна свобода забезпечує право вчителів на свободу думки і слова, поглиблення та поширення інформації, а відносна – на вибір форм, технологій, методик, методів, прийомів, навчально-

методичного забезпечення процесів навчання, виховання та розвитку учнів, оцінювання їхньої діяльності та навчальних досягнень і регламентується положеннями відповідних законів у галузі освіти й науки, статутів навчальних закладів, правилами внутрішнього розпорядку та ін. Додатковими обов'язками педагогічних працівників є класне керівництво, участь у громадському житті навчального закладу, соціальних проектах тощо.

Однак на основі аналізу опитувань учителів початкових класів м. Києва встановлено зовнішні (економічні, політичні, соціокультурні, інформаційні, адміністративні тощо) та внутрішні (духовно-емоційні, ціннісні, психологічні, операційно-технологічні, професійно-функціональні та ін.) бар'єри в реалізації свободи педагогічної діяльності. Прикметно, що позитивний чи негативний вплив перешкод у забезпеченні педагогічної свободи відображається на рівні свідомості вчителів початкових класів, що підтверджується результатами опитувань. Так, на питання щодо перешкод, які постають перед вчителями в наданні високоякісних освітніх послуг у реалізації принципів педагогічної свободи, отримали такі емпіричні результати: недостатній рівень матеріально-технічного обладнання та навчально-методичного забезпечення (29,3 %), надмірна завантаженість у виконанні професійних функцій, громадських обов'язків, документуванні (25,1 %), відсутність/недостатнє забезпечення педагогічної свободи з боку адміністрації, батьків (21,4 %), недосконалі підходи щодо нарахування зарплатні (7,5 %), недостатній рівень фахової підготовки (6,5 %), інше (10,2 %). Часто вчителі, які недостатньо поінформовані щодо сутності педагогічної свободи, її реалізації на законодавчому рівні, не володіють повноцінною інформацією щодо стимулювання творчих фахівців та підтримки інноваційної діяльності, скаржаться на необхідність ведення надмірної кількості документації, що в багатьох випадках не передбачена нормативно-правовими актами, посилені вимоги адміністрації навчальних закладів щодо календарного та поурочного планування, письмової звітності.

Безперечно, надмірна бюрократизація освіти нівелює педагогічну творчість, призводить до розосередженості уваги педагога у питаннях особистісного

становлення школярів, перешкоджає фаховому самовдосконаленню, самоактуалізації, а їхня професійна праця набуває ознак механічної рутинності, планування й звітності, оскільки постійно контролюється управлінцями особливо наприкінці семестру та навчального року. Однак вирішення цієї проблеми в умовах реформування освітньої системи передбачено автономізацією навчальних закладів, дебюрократизацією фахової діяльності педагогів, упровадженням новітніх моделей управління на ідеях лідерства, громадсько-державної взаємодії.

Отже, забезпечення педагогічної свободи залежить насамперед від усвідомлення вчителем, по-перше, сутності та механізмів реалізації означеного феномену, по-друге, персональної відповідальності за професійні дії чи бездіяльність, по-третє, професійного самовдосконалення на основі самоосвітньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/17/mon.pdf> – Назва з екрану
2. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – Київ : Знання України, 2002. – 580 с
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.iitzo.gov.ua/files/proekt_rozvitku_osviti_2012_2021_.doc. – Назва з екрану
4. Проект закону «Про освіту» - електронний ресурс. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/gromadske-obgovorennya-zakonoproektu-%C2%ABpro-osvitu%C2%BB.html> – Назва з екрану